UDK 371.12:331.548

MAKTAB O‘QITUVCHISINING PEDAGOGIK IMIJI — O‘QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO‘NALTIRISHNING MUHIM OMILI SIFATIDA

Doniyorova Gulbahor Bobir qizi,
A.Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti “Pedagogika va psixologiya” kafedrasi katta o‘qituvchisi,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktab o‘qituvchisining pedagogik imiji va uning o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonidagi pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. O‘qituvchining kasbiy kompetentligi, pedagogik mahorati, muomala madaniyati, nutqi, shaxsiy fazilatlari hamda mehnat faoliyatiga munosabati o‘quvchilarning kasblar haqidagi tasavvurlari, kasbiy qiziqishlari va motivatsiyasini shakllantirish omillari sifatida yoritilgan. Shuningdek, pedagogik imijning kasbiy yo‘naltirish faoliyatidagi imkoniyatlari, o‘qituvchi shaxsiy namunasining tarbiyaviy ta’siri hamda maktab, oila va kasbiy ta’lim tashkilotlari hamkorligini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: pedagogik imij, o‘qituvchi shaxsi, kasb-hunarga yo‘naltirish, kasbiy qiziqish, kasb tanlash, pedagogik mahorat, kasbiy motivatsiya, kasbiy kompetentlik.

Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlash, ularning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash hamda kelajakdagi kasbiy faoliyatini ongli ravishda belgilashga ko‘maklashish ta’lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. O‘quvchining kasb tanlashi uning shaxsiy qiziqishlari, individual qobiliyatlari, ijtimoiy muhiti, hayotiy maqsadlari va mehnat bozori haqidagi bilimlari bilan uzviy bog‘liq. Mazkur jarayonda o‘qituvchining o‘rni alohida ahamiyat kasb etadi.

O‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o‘quvchining dunyoqarashi, qadriyatlari, mehnatga munosabati va kelajak haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda faol ishtirok etuvchi pedagogik shaxsdir. Uning kasbiy mahorati, odob-axloqi, muloqot madaniyati, mas’uliyati va shaxsiy namunasi o‘quvchilarning unga bo‘lgan ishonchi hamda munosabatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, pedagogik imij o‘qituvchining kasbiy faoliyatidagi muhim tarkibiy qismlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Zamonaviy ta’lim tizimida o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish ularning individual qobiliyatlari, qiziqishlari, shaxsiy intilishlari va mehnat bozori ehtiyojlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tadqiqotlarida o‘quvchilarning kelajakdagi kasbiy faoliyat haqida fikrlashi, turli kasblar bilan tanishishi va amaliy kasbiy tajribalarda ishtirok etishi ularning keyingi bandlik imkoniyatlari bilan bog‘liqligi ta’kidlanadi [7].

Xususan, Yaponiya ta’lim amaliyotida o‘quvchilarda mehnatsevarlik, mas’uliyat, jamoada ishlash, intizom va o‘z faoliyatini tahlil qilish kabi sifatlarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratiladi. Bu tajriba o‘qituvchining shaxsiy namunasi va pedagogik imiji o‘quvchilarning mehnat madaniyati hamda kasbiy mas’uliyat haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Pedagogik imij va kasb-hunarga yo‘naltirish masalalarini o‘zaro bog‘liq holda o‘rganish o‘quvchilar bilan olib boriladigan tarbiyaviy hamda kasbiy yo‘naltirish ishlarining samaradorligini oshirish imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi.

Pedagogik imijning mazmuni va kasbga yo‘naltirishdagi ahamiyati

Pedagogik imij — o‘qituvchining kasbiy va shaxsiy xususiyatlari, tashqi ko‘rinishi, nutq madaniyati, muomala odobi, pedagogik mahorati hamda jamoatchilik tomonidan qabul qilinishi asosida shakllanadigan yaxlit ijtimoiy-pedagogik tasavvurlardir. Ijobiy pedagogik imij o‘qituvchining o‘quvchilar, ota-onalar va hamkasblar bilan samarali munosabat o‘rnatishiga yordam beradi.

Bunda pedagogik imij faqat tashqi ko‘rinish yoki kiyinish madaniyati bilan cheklanmaydi. U o‘qituvchining bilim darajasi, kasbiy kompetentligi, adolatliligi, mas’uliyati, pedagogik odobi va o‘z kasbiga sadoqatini ham qamrab oladi. Beauchamp va Thomas ta’kidlaganidek, o‘qituvchining kasbiy identifikatsiyasi uning pedagogik faoliyati, shaxsiy qarashlari va ta’lim jarayonidagi munosabatlari bilan uzviy bog‘liq [5]. O‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish esa ularning qiziqishlari, qobiliyatlari, individual xususiyatlari va mehnat bozori haqidagi tasavvurlarini hisobga olgan holda ongli kasb tanlashiga ko‘maklashish jarayonidir. Ushbu faoliyat turli kasblar haqida ma’lumot berish, o‘quvchining imkoniyatlarini anglashiga yordam berish, kasbiy maqsadlarini belgilash va kelajakdagi rivojlanish yo‘lini shakllantirishni o‘z ichiga oladi.

O‘qituvchining pedagogik imiji kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi:

1. Kasbiy kompetentlik. O‘qituvchining o‘z fanini chuqur bilishi, zamonaviy bilim va texnologiyalardan foydalanishi o‘quvchilarda bilim olish hamda muayyan kasb sohasiga qiziqish uyg‘otadi.

2. Shaxsiy namuna. O‘qituvchining mehnatsevarligi, mas’uliyati, intizomi va o‘z kasbiga sadoqati o‘quvchilar uchun ijobiy namuna bo‘lib xizmat qiladi.

3. Muloqot madaniyati. Samimiy, hurmatga asoslangan va samarali muloqot o‘quvchilarga o‘z qiziqishlarini erkin ifodalash, kasbiy rejalari haqida fikr yuritish imkonini beradi.

4. Pedagogik adolat va xolislik. O‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hurmat qilish, ularni qobiliyatiga ko‘ra qo‘llab-quvvatlash va kasb tanlashda mustaqilligini ta’minlashga yordam beradi.

5. Kasbiy motivatsiya. O‘qituvchining o‘z faoliyatiga ijodiy yondashuvi, kasbiy rivojlanishga intilishi va yangiliklarga ochiqligi o‘quvchilarda kelajak kasbiga nisbatan ijobiy munosabat shakllanishiga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, pedagogik imij o‘quvchiga muayyan kasbni majburan tanlatish vositasi bo‘lmasligi kerak. O‘qituvchining asosiy vazifasi turli kasblarning mazmunini tushuntirish, o‘quvchining qobiliyatlarini anglashiga ko‘maklashish va mustaqil qaror qabul qilishi uchun zarur pedagogik sharoitlarni yaratishdan iborat. Pedagogik imijdan kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonida foydalanish imkoniyatlari. O‘qituvchining pedagogik imijini kasb-hunarga yo‘naltirish faoliyati bilan uyg‘unlashtirish uchun ta’lim jarayonida bir qator pedagogik yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Birinchidan, fanlarni o‘qitishda kasblar bilan bog‘liq hayotiy misollar va amaliy vaziyatlardan foydalanish zarur. Masalan, matematika o‘qituvchisi muhandislik, iqtisodiyot, arxitektura va axborot texnologiyalari sohalarida matematik bilimlarning ahamiyatini ko‘rsatishi mumkin. Biologiya o‘qituvchisi esa tibbiyot, ekologiya, biotexnologiya va qishloq xo‘jaligi kasblari bilan fan mazmuni o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushuntirishi mumkin.

Ikkinchidan, o‘quvchilarni kasbiy faoliyat bilan yaqindan tanishtirishga qaratilgan uchrashuvlar, ekskursiyalar, mahorat darslari va loyihalarni tashkil etish lozim. Bunday tadbirlar o‘quvchilarning kasblar haqidagi nazariy bilimlarini amaliy tasavvurlar bilan boyitadi.

Uchinchidan, o‘qituvchi o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlashda maktab psixologi, sinf rahbari, ota-onalar va professional ta’lim tashkilotlari bilan hamkorlik qilishi kerak. Bu esa kasbga yo‘naltirish jarayonining tizimli va uzluksiz tashkil etilishiga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, pedagogik imijni rivojlantirish jarayonida o‘qituvchining o‘z ustida muntazam ishlashi, zamonaviy kasblar va mehnat bozori tendensiyalaridan xabardor bo‘lishi muhimdir. Chunki bugungi kunda kasblarning mazmuni va ularga qo‘yiladigan talablar tez o‘zgarib bormoqda.

Bunday yondashuv o‘quvchilarga maktabda egallanayotgan bilimlarning amaliy ahamiyatini anglash, o‘z qiziqishlarini kelajakdagi kasbiy faoliyat bilan bog‘lash va mustaqil kasbiy qaror qabul qilish imkonini beradi. Maktab o‘qituvchisining

pedagogik imiji o‘quvchilarni kasb-hunarga yo‘naltirish jarayonining muhim pedagogik omillaridan biri hisoblanadi. O‘qituvchining kasbiy mahorati, shaxsiy namunasi, muomala madaniyati, pedagogik odobi va o‘quvchilarga hurmatga asoslangan munosabati ularning kasblar haqidagi tasavvurlari, kasbiy qiziqishlari hamda motivatsiyasini shakllantirishga ko‘maklashadi.

Tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi:

Maktab o‘qituvchilarining pedagogik imijini rivojlantirishga qaratilgan metodik tadbirlarni muntazam tashkil etish.

O‘quvchilarning kasbiy qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda individual hamda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvdan foydalanish.

Fanlarni o‘qitish jarayonida kasblararo integratsiya va kasbiy mazmundagi amaliy topshiriqlardan foydalanish.

O‘qituvchilarning zamonaviy kasblar, mehnat bozori va kasbiy ta’lim imkoniyatlari haqidagi bilimlarini muntazam boyitish.

Maktab, oila, professional ta’lim tashkilotlari va ish beruvchilar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish.

O‘quvchilarning mustaqil kasbiy tanlovini hurmat qilish va ularning individual rivojlanish imkoniyatlarini qo‘llab-quvvatlash.

Umuman olganda, pedagogik imijning kasb-hunarga yo‘naltirish faoliyati bilan uyg‘unlashuvi o‘quvchilarda ongli kasbiy tanlov, mehnatga ijobiy munosabat va kelajakdagi kasbiy faoliyatga tayyorgarlikni shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 2-fevraldagi PQ-53-son qarori. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarini xorijiy til va zamonaviy kasblarga o‘qitish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida.

2. Beauchamp, C., Thomas, L. Understanding teacher identity: An overview of issues in the literature and implications for teacher education // Cambridge Journal of Education. – 2009. – Vol. 39, No. 2. – P. 175–189.

3. OECD. Education Policy Outlook 2022: Transforming Pathways for Lifelong Learners. – Paris: OECD Publishing, 2022.

4. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: Noshir, 2018.

5. Dusyarov X.Ch. Kasbga yo‘naltirish diagnostikasi. – Toshkent: Lesson Press, 2023.

6. Dusyarov X.Ch., Odinayev A.K., Ko‘charov S.A. Kasb-hunarga yo‘naltirish. – Toshkent: Impress Media, 2023.